

UPPLAND

Baksidan av slottet är terrasserad i tre nivåer. Lönnarnas och lindarnas stammar har sökt sig mot ljuset och vattnet.

SKÖRDETID

på Grönsöö slott

Just nu mögnar äpplen i den anrika Skytteanska trädgården vid Grönsöö slott. Familjen von Ehrenheim välkomnar besökare till både äppelskörd och ett spännande kulturarv vid Mälarens strand.

Av JÖRGEN CARDELL Foto PETER HOLGERSSON

SKOGSBRUK, ÄPPLEN OCH TURISM

HÄR BOR: Jacob och Bessan von Ehrenheim med sonen Carl Filip. Dottern Ida studerar medicin i Polen.

LÄGE: Grönsöo slott ligger på en halvö i Mälaren. Närmaste stad är Enköping.

HUVUDBYGGNAD: Slottet uppfördes under åren 1607–1611 med Johan Skytte som byggherre. Huset byggdes av gråsten och murtegel och hade ursprungligen fyra torn.

MARK: Hela fastigheten omfattar 720 hektar. Huvuddelen är skog med cirka 550 hektar produktiv skogsmark. I arealen ingår Grönsöo naturreservat med 63 hektar. Jordbruk bedrivs på cirka 70 hektar.

Fruktodlingarna omfattar efter nyplanteringar 2017–2018 cirka 6,5 hektar.

VERKSAMHETER: Skogsbruk, jordbruk, äppelodling och turistverksamhet med många olika delar. Tio permanenttrustade hus och sju torp hyrs ut.

LÄS MER: gronsoo.se

Jacob von Ehrenheim
vid äppelodlingen.
De röda äpplena Ingrid
Marie väntar på att
sköras.

Grönsö slott har ett fantastiskt läge vid Mälaren. Öarna kring halvön är naturreservat med fågelarter som skyddas av landstigningsförbud vissa månader. I fjärden går sjötrafikleden mellan Södertälje och Västerås hamnar.

»På 1800-talet gick ångbåtar dagligen från Grönsö till Stockholm – och tillbaka«

Den permanenta utställningen i magasinet innehåller gårdens vagnar, slädar och handredskap, vilka speglar den vardagliga sidan av en herrgårdsmiljö. Bli man törstig finns gårdens egen äppelmust att köpa.

Det börjar närma sig den årliga äppelmarknaden på Grönsö slott, en halvtimmes bilresa från Enköping. Då ska slottsområdet ta emot runt 3 000 besökare under tre septemberdagar. Tält ska sättas upp, must och äpplen ska göras i ordning för försäljning och caféet ska mätta sugna besökare.

– Det är egentligen det enda stora evenemanget vi har, säger Bessan von Ehrenheim där hon sitter på slottets baksida och njuter av solen och utsikten mot Mälaren. Det växer lite varje år. Vi har ett fint mikroklimat här. Ofta har vi några grader varmare än omgivningen och vi slipper en del regn.

Tillsammans med sin man, Jacob von Ehrenheim, förvaltar hon ett gods som i högsta grad är öppet för allmänheten. Cirka 9 000 besökare kommer årligen för att bese slottsparken, kanske följa med på en guidad visning inne på slottet eller ta en lunch på gårdens café.

– Allt vi gör här på gården gör vi för att bevara ett kulturarv, säger Jacob von Ehrenheim. Ingen i släkten har haft ett intresse av att skövla och bygga nytt. I stället har lager på lager byggts på. Hållbarhet har ju blivit ett modernt begrepp, men det är också det vi lever efter på Grönsö. Vi vill till exempel inte att egendomen splittras vid ett generationsskifte. Därför har det bildats en stiftelse där familjens medlemmar och de kulturminnesvårdande myndigheterna förenats i en önskan att för framtiden bevara Grönsö som en levande, sammanhållen kulturminnesmiljö.

Stiftelsen består av fem ordinarie ledamöter, där Upplands landshövding Göran Enander sitter som ordförande. Där finns också representanter från Riksantikvarieämbetet och Länsmuséet i Uppland. Jacob von Ehrenheim har en plats som ständig ledamot. Syftet är att hålla samman Grönsö. Det betyder till exempel att Jacob är VD och förvaltare, men betalar hyra för bostaden. Inga inventarier får avyttras. Familj >

»Paviljongen med snäckor är
en av Grönsöös sevärdheter»

ÄGARE I URVAL

1400-talet Grönsöö är en by med fem gårdar.

1600-talets början Johan Skytte erhåller en av gårdarna som belöning för sina tjänster till kronan. Huvudbyggnaden byggs 1607–1611. Bengt Skytte är en av arvtagarna men efter hand drabbas godset av reduktion under Karl XII.

1700-talets första hälft Familjen Falkenberg äger egendomen. Stora reparationer genomförs och de fyra tornen på huvudbyggnaden tas bort. 1700-talets andra hälft Godset ägs av Stockholmsläkaren David von Schultzenheim.

1820 Hovmarskalken Reinhold Fredrik von Ehrenheim övertar Grönsöö, den förste i den nuvarande ägarfamiljen. 1999 Jacob och Bessan von Ehrenheim flyttar in på slottet.

Det kinesiska snäckhuset uppfördes 1786 av den svensk-engelske trädgårdsarkitekten William Chambers. Snäckorna är delvis importerade från Ostasien.

jen bestämmer dock vem som ska bli nästkommande förvaltare. Jacob har nämligen två äldre bröder, Peter och Erik, vars barn kan komma ifråga för uppdraget.

När riksrådet Johan Skytte började bygga slottet 1611 ingick också skapandet av en park. I dag innehåller Skytteanska trädgården Sveriges äldsta kommersiella fruktodling. Framför trädgården står "Drottning Kristinas lind", som planterades 1623 vid Gustav II Adolfs mammas besök på Grönsö. Linden är en av de tio äldsta parklindarna i Europa. År 2003 planterade drottning Silvia en ny "drottninglind", en genetisk kopia av den gamla.

– Vi hade ju funderat kring hur planteringen skulle gå till. Normalt är det kungen som utför sådana uppdrag, men här föll det sig naturligt med en drottning. Vi kanske gjorde gropen lite för vid, och drottningen hade fullt upp med att fylla den. Jag frågade lite försiktigt "det kanske räcker nu". Men drottningen svarade "jag och kungen diskuterade det här vid frukosten, så jag vet hur det ska göras" och fortsatte, för att sedan trampa till jorden med sina pumps, berättar Jacob von Ehrenheim.

I parken finns en blomstergård som restaurerades 1996–1997 i samarbete med Sveriges Lantbruksuniversitet. I ytterkant finns perenna rabatter som blommar nu med strålrudbeckior och smörbollor. Längre in dominerar röda begonior och i mitten finns en järnportal som är täckt med humle.

– Trädgården har ett arv från den engelska Arts and Crafts-rörelsen, säger Jacob.

Parken blomstrar men allt är inte guld och gröna skogar när man ansvarar för en parkanläggning. Den långa allén fram mot slottet har drabbats av kastanjböldsarsjuka. Enda möjligheten är nu att byta art helt och hållet.

– Det är så tråkigt att behöva byta, säger Jacob von Ehrenheim. Nu >

Vattenspegeln från Mälaren i harmoni med snäckor och mineraler reflekterar ljuset och skapar en speciell upplevelse i Snäckhuset.

Paret von Ehrenheim bor i en delvis publik miljö. "Det är inga problem, det är till och med nödvändigt för att driva Grönsö vidare, säger Jacob von Ehrenheim.

År 1623 planterade drottning Kristina en lind i parken. Denna Kristina av Holstein-Gottorp var Karl IX:s andra hustru och mor till Gustav II Adolf.

Byggherren
Johan Skytte
porträtteras
bärande båge,
pilar och
lagerkrans.

»I grunden är godset Grönsö Johan Skyttes skapelse«

kommer vi att plantera lind. Vi följer råden som British Heritage ger till brittiska slottsanläggningar. Vi kommer att få ett finansiellt stöd av Kjell och Märta Beijers stiftelse.

I grunden är Grönsö alltså Johan Skyttes skapelse. Det är tillkommet i en tid då få slott byggdes i Sverige, mittemellan Vasatidens borgar och stormaktstidens skrytbyggen. Skytte föddes i borgarståndet men adlades 1604. Han gjorde en enastående klassresa utan att vara militär. Bland annat var han riksråd och kansler för Uppsala universitet. Skytte var med och bildade Göta hovrätt och blev dess förste president. Dessutom var han Gustav II Adolfs lärare.

UNDER 1700-TALETS andra hälft ägdes godset av läkaren David von Schultzenheim. Som ung läkare hade han rest till England och lärt sig hur man hindrar smittkoppar genom ympning. Detta utförde han bland annat på de svenska kungabarnen vid den tiden. Han blev professor i obstretik och invald i Vetenskapsakademien.

Von Schultzenheim gjorde övre våningen till en bostadsvåning och la ner stora belopp för att försköna slottet och parken. Som kronan på verket uppförde von Schultzenheim 1786 en kinesisk paviljong, i dag en av Grönsös stora sevärdheter. Paviljongen som ligger vid vattnet uppfördes av den svenskengelske arkitekten William Chambers och är invärdigt dekorerad med snäckor och mineraler från Ostasien.

I parken ligger också godsets café, Bränneriet. Fram till 1856 bedrevs >

Biblioteket omfattar runt 10 000 band. Takmålningarna är gjorda på Bengt Skyttes tid på 1600-talet, men konstnären är okänd. Arbetet är troligen utfört av kringresande målare.

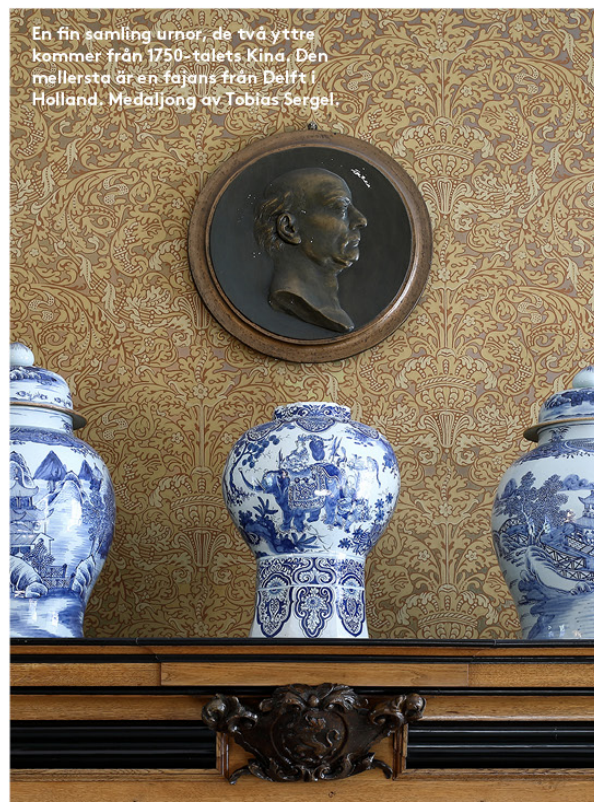

Stora salen på Grönsö slott. Takkronan i mitten är gjord av böhmisk kristall. Medaljongerna på väggarna föreställer ledamöter i Vetenskapsakademien. David von Schultzenheim, som ägde slottet, lät Tobias Sergel tillverka medaljonger av sina vänner i akademien.

Pehr Jacob von Ehrenheim, på porträttet, satt i riksdagen mer än 50 år, först i ståndsriksdagen och sedan i tvåkammarriksdagen, där han var talman.

En fin samling urnor, de två yttre kommer från 1750-talets Kina. Den mellersta är en fajans från Delft i Holland. Medaljong av Tobias Sergel.

Salongen inreddes omkring 1795 under David von Schultzenheims tid. Här finns målningar av Gustav Vasa, Karl XI och Karl XII. Den rosa sittgruppen i sengustaviansk stil, av stolsmakaren Ephraim Ståhl, var troligen blå när den köptes.

En sekretär tillverkad av möbelsnickaren och ebenisten Gustaf Folthorn. Han är känd för sina möbler och arbeten i ebenholts i rokoko och gustaviansk stil.

Tid för en mustig skål. Största delen av Grönsöös äppelodlingar går till äppelmust. Plockningen sker för hand och själva mustningen görs på Brunneby mustereri i Östergötland.

Jacob von Ehrenheim är sjätte generationen av sin släkt på Grönsöö. "Vi bedriver skogsbruk, jordbruk, äppelodling och har en turistverksamhet på gården".

»Allt vi gör handlar om att vårda ett kulturminne«

det brännvinsbränning här. Det var ett sätt att omvandla godsets naturresurser till kontanta medel. Precis som det sker i dag, men nu med äpplen som blir till must.

– De här träden planterade vi 2017 och 2018, berättar Jacob von Ehrenheim ute i äppelodlingen, där Ingrid Marie är den dominerande sorten. De ger redan bra skörd. I en villaträdgård bär träden oftast frukt vartannat år, men vi beskär träden och skapar så en årlig skörd. Grundstammarna är svagväxande och måste stöttas med ett spaljésystem. Det gör att det nästan ser ut som en vinodling här.

Tyvårr har även äpplen sina fiender. För några år sedan skedde ett stort sorkangrepp och Grönsöö tvingades plantera om 2800 träd av 6500. Till det ska läggas att grävlingar gärna försöker gräva sig under staketet och det gör det möjligt också för harar att inkräkta.

– Vi har ett litet elstaket på tio centimeters höjd som ska hålla grävlingen borta, fortsätter Jacob.

Den som sköter sin och Sveriges äldsta fruktodling från 1623 blir dock belönad.

– Vi får en annan smak här i mellansverige och Uppland, säger Bessan von Ehrenheim. Den absolut viktigaste faktorn som gör svenska äpplen annorlunda gentemot andra europeiska äpplen, är att vårt nordliga läge ger en kortare odlingsäsong. Samtidigt medför det en betydligt längre ljusinstrålning under säsong. Äpplena blir mer tunnskaliga och får en egen delikat arom. En arom som säkert uppskattades lika mycket av Johan Skytte på sin tid. □

GODS & GÄRDAR 8.2022

Jacob och Bessan von Ehrenheim tittar ut mot Mälaren och Grönsöö naturreservat som består av 17 öar. Från slottet har man utsikt över farleden mellan Södertälje och Västerås.

29